

Gymnázium Jana Pivečky a Střední odborná škola Slavičín

Ročníková práce

Téma: Strojové učení

Slavičín

Datum: 20. června 2021

Třída: Kvarta

Lukáš Dulík

Prohlašuji, že jsem ročníkovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

Abstrakt

Strojové učení je mezi programátory známé ve své náročnosti, jelikož vyžaduje nejen dobré programovací schopnosti, ale také znalosti teoretické z oblastí lineární algebry, matematické analýzy a všeobecně tedy znalosti statistiky. Tato práce vás seznámí s metodami strojových učení a jejich využitím. Beru ji jako příležitost naučit se nějaké nové složitější způsoby řešení různých problémů, které bych pak mohl zakomponovat do mých programovacích a robotických projektů.

Klíčová slova

programování, matematika, statistika, lineární algebra, matematická analýza, umělá inteligence, strojové učení

Poděkování

Děkuji Ing. Tomáši Dulíkovi PhD za pomoc s prací a Jindřichu Maňasovi za pomoc s vykonáním praktické části.

Obsah

1	Teoretická část	1
1.1	Rozdělení algoritmů	2
1.1.1	Druhy úloh	2
1.2	Metody a algoritmy	2
1.2.1	Regresní analýza	2
1.2.2	Algoritmus k-nejbližších sousedů	3
1.2.3	Neuronové sítě	4
1.2.4	Evoluční algoritmy	8
1.3	Využití	8
1.4	Rizika a výzvy umělé inteligence	9
2	Praktická část	11
2.1	Demonstrace lineární regrese	11
2.2	Rozpoznávání číslic	11
2.2.1	Implementace	12
2.2.2	Výsledky	13
3	Závěr	14
4	Seznam použité literatury	15
5	Seznam odkazů	16
6	Seznam obrázků	17
7	Seznam příloh	18

1 | Teoretická část

Od počátku výpočetních věků se programy rozhodovaly na základě jednoduchých, předdefinovaných logických podmínek. Postupem času ale začalo být potřeba vymýšlet dynamičtější způsoby rozhodování, umožňující práci s různorodými, dynamickými daty. Byli vymyšleny algoritmy a techniky umožňující programům učit se na základě dat, se kterými pracují. Většina dnes známých algoritmů byla vymyšlena někdy v druhé polovině 20. století, ale začla se používat ve velkém až na přelomu tisíciletí, kdy byl hardware dostatečně výkonný na tyto komplexní výpočetní modely. Tyto algoritmy využívají zejména statistické metody a lineární algebru. Obvykle se počítá s vektory, maticemi a obecně tedy s tenzory. Hardwarové implementace výpočtů, například jednotky GPU a TPU, mohou výpočty značně urychlit. Strojové učení se značně prolíná s oblastmi statistiky a datové analýzy. Má široké uplatnění ve všech oborech lidské činnosti díky tomu, že dokáže imitovat vždy nějakou malou část lidské inteligence. Nejenom, že může nahradit lidskou práci v činnostech, kde je potřeba mít něco konkrétního ‘naučené’, ale zároveň dosáhne rychlostí tisícinásobně větších než člověk.

Nemůžeme ovšem strojové učení brát jako nějakou plnohodnotnou umělou superinteligenci. Zatím skládáme jenom kousky ‘inteligence’ k sobě. Vždy jde jenom o kupu statistiky, která je vytvořena pro jednu určitou úlohu. Rozhodně nemůžeme tyto algoritmy srovnávat s lidským mozkem, který je mnohem, mnohem rozmanitější a schopnější. Sám se zvládá naučit, jak zvládnout jakékoli typy úloh a má dokonce nějaké interní podvědomí, o kterém ani pořádně nevíme, jak funguje. Lidský mozek je komplexní systém s dalekosáhlým záběrem. O umělém vybudování takové inteligence v počítači si zatím můžeme nechat jenom zdát.

Strojové učení (Machine learning, ML) je důležitou součástí stále rostoucího oboru datových věd. ML algoritmy jsou stále více používány k odkrývání důležitých postřehů a informací uvnitř projektů dobývání znalostí. Postřehy ML systémů mají často důležitou váhu při klíčovém rozhodování ve větších korporacích. Poptávka o datových vědcích se stále zvyšuje.

1.1 Rozdělení algoritmů

Při **Učení pod dohledem** se programu dává učicí datová sada, která obsahuje jak vstupy, tak požadované výstupy. Cíl programu je naučit se, jak obecně zmapovat vstupy na výstupy. Když program dojde k výsledným pravidlům, jde o něco, čemu říkáme model. Tento model by pak v ideálním případě měl jít aplikovat na jakékoli data stejného typu.

Další typem algoritmů je **Učení bez učitele**. V tomto případě učicí datová sada neobsahuje požadované výstupy. Vstupy tedy nejsou nijak označované. Program musí sám najít nějaký způsob, jak strukturovat informace k sobě. Cíl je najít nějaké skryté obdobné vzory.

Třetím typem je **Zpětnovazební učení**. Program pracuje v nějakém dynamickém prostředí, ve kterém musí splnit určitý cíl. Zpravidla jde o věci jako řízení auta na cestě nebo hraní hry proti protivníkovi. Když ten úkol zkouší řešit, dostává zpětnou vazbu, která je úměrná tomu, jak dobře problémy zvládá. Cíl je tedy hodnotu této zpětné vazby maximalizovat.

Byli vyvinuty i další metody strojového učení, které nespadají ani do jedné z těchto tří kategorií. V systémech je často kombinováno víc způsobů dohromady.

1.1.1 Druhy úloh

V oblasti strojového učení můžeme úlohy a problémy rozdělit na tři základní typy. **Klasifikace** rozděluje vstupní data a zařazuje je do dvou a víc zadaných kategorií (tříd). **Regrese** odhaduje číselnou hodnotu podle vstupu a známých výstupů. Dá se využít pro nejrůznější predikce. Patří k nejvýznamějším metodám matematické statistiky a používá se prakticky v každé oblasti aplikované vědy. **Shlukování** (clusterová analýza) hledá podobné vlastnosti objektů a následně je shlukuje do skupin. Narozdíl od klasifikace učicí data nejsou označované, a tak v nich musí program najít nějaký smysl sám. Cílem je, aby si jednotky náležící do skupin byli svými znaky podobnější než objekty z jiných skupin. Většinou se jedná o učení bez učitele.

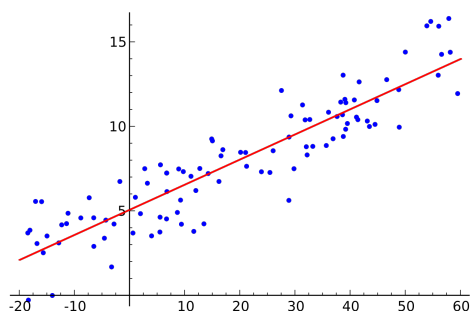
1.2 Metody a algoritmy

V této sekci se pokusím vyzdvihnout nejpoužívanější metody a algoritmy. Oblast strojového učení a umělé inteligence se rozvíjí velmi rychle, stále jsou vymýšleny nové způsoby, a tak je těžké něco vypíchnout.

1.2.1 Regresní analýza

Jde o jednoduchou formu učení pod dohledem. Obecně jde o způsoby, jak dosadit nějakou přímku nebo křivku do grafu bodů. Snažíme se odhadnout

hodnotu jisté náhodné veličiny (též cílová proměnná, regresand, či vysvětlovaná proměnná) se znalostí jiných veličin (nezávislých proměnných, vysvětlujících proměnných anebo kovariát).

Na základě podoby dat je nutno si zvolit, jaký typ regrese použít. Například, pokud víme, že mezi daty je lineární vztah, můžeme použít lineární regresi. Tato regrese představuje aproximaci daných hodnot přímkou. Pokud tuto přímku vyjádříme rovnicí $y = mx + b$, jedná se o nalezení optimálních hodnot m a b .

Lineární regrese se nejčastěji počítá metodou nejmenších čtverců. Součet čtverců počítá sumu rozdílů

bodů a hodnot dosažené přímky umocněných na druhou:

$$S(m, b) = \sum_{i=1}^n (mx_i + b - y_i)^2$$

Abychom minimalizovali tento součet čtverců, čili našli optimální koeficienty m a b , použijeme následující vzorec. Na ten se dá přijít pomocí parciální derivace součtu čtverců a následnými úpravami soustavy rovnic.

$$m = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2}$$

$$b = \frac{\sum x_i^2 \sum y_i - \sum x_i \sum x_i y_i}{n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2}$$

Příklad použití lineární regrese může být třeba ve zmrzlinářství, které chce odhadnout počet prodaných zmrzlin podle dnešní venkovní teploty. Majitel si vede záznamy teplot a prodejů, a tak může použít lineární regresi, aby přesně approximoval dnešní počet prodejů. Data ale často nemají lineární podobu. Musíme pak použít nějakou složitější metodu regrese, která bude vhodná pro ten účel. Mezi další používané typy patří například mnohonásobná lineární regrese, polynomiální regrese, logistická regrese, regrese s podpůrným vektorem a další.

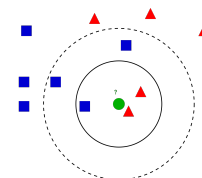
1.2.2 Algoritmus k-nejbližších sousedů

Tato metoda byla poprvé vyvinuta v roce Evelynem Fixem and Josephem Hodgesem v roce 1951. Dá se použít pro regresi a klasifikaci.

Pro hledání nejbližšího souseda lze použít různé metriky. Nejobvyklejší je euklidovská metrika nebo Hammingova metrika.

Příkladem použití tohoto algoritmu může být doporučovací systém, co na základě vašich hodnocení filmů najde k lidí (sousedů), kteří filmy zhodnotili co nejvíce podobně jak vy. Na základě toho vám doporučí filmy, co se jim líbily s předpokladem, že by se vám mohli líbit, protože máte s vašimi “sousedy” podobný vkus.

Příklad použití za účelem klasifikace je k vidění na obrázku. Chceme klasifikovat zelený testovací vzorek buď k modrým čtvercům, nebo červeným trojúhelníkům na základě převažující skupiny k -nejbližších sousedů. Když by k bylo 3, byl by zařazen mezi červené trojúhelníky (kruh uvnitř). Když by k bylo 5, byl by zařazen mezi modré čtverce (červený kruh).

Nevýhoda této metody je velká složitost, programy nejdou efektivně škálovat na vysoké množství dat. Taký nemá tolik různých využití, jako třeba neuronové sítě.

1.2.3 Neuronové sítě

Umělá neuronová síť je výpočetní model používaný v umělé inteligenci. Její způsob fungování je inspirován chováním odpovídajících biologických struktur. Skládá se z umělých neuronů, které jsou vzájemně propojeny. Navzájem si předávají signály a transformují je pomocí přenosových funkcí. Každý umělý neuron má určité množství vstupů a vychází z něho jeden výstup, který může být “poslán” do dalších neuronů. Vstupy neuronů mohou být nějaké charakteristiky nebo rysy externích dat, nebo vstupem může být výstup jiného neuronu. Výstupy konečných výstupních neuronů v síti jsou výsledky řešení aktuálního zadání, jako třeba rozpoznání objektu v určitém obrázku.

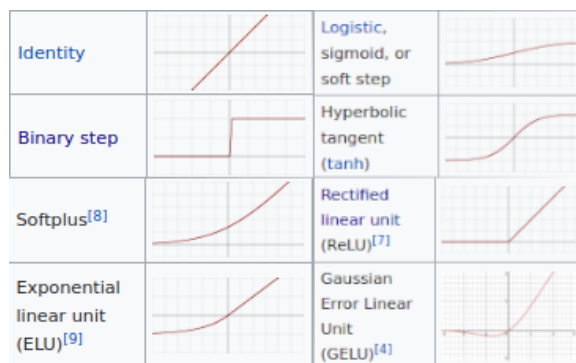
Existuje celá řada modelů fungování umělých neuronů. Některé jsou jednoduché, některé se snaží co nejvíce napodobit fungování biologického organismu. Jedním z nejpoužívanějších je model popsáný v roce 1943 McCullochem a Pittsem. Pro zjištění výstupu neuronu nejprve vezmeme sumu aktivací všech vstupních neuronů, váženou váhami spojníc ze vstupních neuronů do neuronu. K této sumě přidáme práh neuronu, který říká, jak moc musí být vážená suma velká aby se projevila na výstupu tohoto neuronu. Celá tato suma pak projde zvolenou přenosovou funkcí. Výsledný vzorec pak vypadá takto:

$$Y = S\left(\sum_{i=1}^N (w_i x_i) + \Theta\right)$$

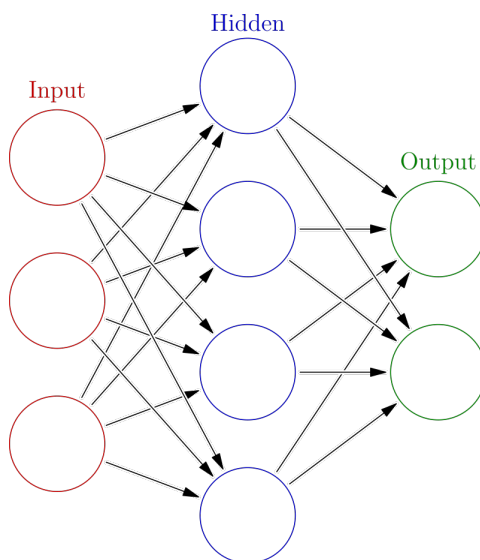
Kde x_i jsou vstupy neuronu, tedy aktivace čili výstupy neuronů napojených na tento neuron, w_i jsou váhy spojníc k tomuto neuronu, Θ je práh tohoto neuronu, $S(x)$ je přenosová funkce a Y je výstup neboli aktivace tohoto neuronu.

Velikost vah w_i vyjadřuje uložení zkušeností do neuronů, které udává jak důležitý je daný vstup pro daný neuron. Práh Θ označuje prahovou hodnotu aktivace neuronu

Přenosová, též aktivační funkce, má za úkol hodnotu výstupu neuronu nějak zahladit, ořezat. Na obrázku můžete vidět grafy nejpoužívanějších aktivačních funkcí.

Neurony jsou organizovány různými způsoby. Typicky jsou rozděleny do vrstev, obzvlášť v oblasti hlubokého učení. Vrstvě, která přijímá externí data, říkáme vstupní vrstva. Vrstva, ze které vychází konečný výsledek sítě je výstupní vrstva.

Mezi nimi mohou být skryté vrstvy. Každý neuron ve vrstvě je spojen pouze s neurony v předchozí a následující vrstvě. Mohou být kompletně propojeny, což znamená, že neuron je propojen s každým neuronem v sousedních vrstvách. Takové sítě říkáme vícevrstvý perceptron. Někdy se používají sítě,

které určité spojení vynechávají, jako na obrázku. Sítě, které obsahují a povolují spojení mezi neurony ve stejných vrstvách a nesousedících vrstvách jsou známy, jako rekurentní neuronové sítě. V takové síti vznikají opakující se cykly.

Kalkulace aktivací neuronů celé sítě může být vypočítána postupnou iterací, tedy tak, že postupně vypočítáme aktivaci každého neuronu v každé vrstvě. Tento postup se ale ve větších sítích ukáže jako časově velmi neefektivní, a je složité ho paralelizovat (rozdělit práci). Řešením je využít lineární algebru a počítat tak s více neurony naráz během jedné operace. Toto se nejlépe aplikuje na vícevrstvý perceptron (jednoduché vícevrstvé sítě). Neurony tak nereprezentujeme jednotlivě, ale ukládáme data o všech neuronech ve vrstvě. Pracujeme tak s vektorem aktivací x neuronů vrstvy i , vektorem prahů Θ vrstvy i a maticí spojnic w ke předchozí vrstvě $i - 1$. Na každý člen výsledného aktivačního vektoru aplikujeme přenosovou funkci $S(x)$. Aktivace všech neuronů ve vrstvě tak můžeme vypočítat v rámci jednoho jediného výrazu:

$$Y_i = S(w_{i-1}x_{i-1} + \Theta_i)$$

Operace s maticemi a vektory se dobře paralelizují na vícero jader procesorů nebo GPU, které mají výpočetní jádra přímo pro tento účel. Knihovny často používají optimalizace, které je dělají ještě rychlejší.

Trénování

Nyní musíme zjistit optimální hodnoty všech vah a prahů, které dosáhnou požadované funkčnosti sítě. Jako první musíme použít nějaký způsob, jak zjistit celkovou kvalitativní funkčnost sítě. K tomu se používá nákladová funkce (cost function). Počítá se tak, že vždy vezmeme rozdíl aktivace a požadované aktivace výstupního neuronu, to celé umocníme na druhou. Suma všech těchto umocněných rozdílů je pak výstup cost funkce. Vektorový vzorec pak vypadá následovně. x_n je vektor aktivací výstupních neuronů, a je požadovaný vektor aktivací výstupních neuronů.

$$(x_n - a)^T (x_n - a)$$

O co vlastně v této funkci jde? Jde o mnohorozměrnou funkci, která má jako vstup nastavení naší sítě, tedy váhy a prahy, jako parametry může mít mnoho různých trénovacích příkladů dat a jako výstup jedno číslo (náklad). Naším cílem je toto číslo minimalizovat. Jak můžeme upravit nastavení vah a prahů tak, aby se náklad zmenšil, tím pádem, aby síť začala aspoň trochu fungovat?

Musíme si představit nákladovou funkci jako nějaký prostor a zeptat se, jakým směrem se v tomto prostoru máme pohnout, abychom minimalizovali nákladovou funkci. Směr jsou změny vah a prahů. Který směr nejvíc zvýší

náklad? Tomuto směru se říká gradient. Gradient určité funkce nám dává směr nejstrmějšího stoupání. Přirozeně, pohyb směrem záporného gradientu nám výstup nákladové funkce zmenší.

A jak se takový gradient počítá? Pomocí matematické analýzy, konkrétně derivací, se dají z definice neuronu a nákladové funkce vyjádřit následující vzorce.

V případě vícevrstvého perceptronu vyjádřeného pomocí lineární algebry se dají gradienty vypočítat takto. Výpočty jedou od poslední vrstvy dopředu vrstvu po vrstvu. Nejprve musíme v poslední vrstvě spočítat gradient vůči aktivacím. Jsou brány v potaz rozdíly skutečných a požadovaných aktivací.

$$\nabla_a C_L = 2(x_L - y)$$

Potom můžeme v každé vrstvě spočítat gradient prahů pomocí Hadamardova součinu. z_l jsou aktivace neuronů vrstvy předtím, než na ně byla aplikovaná přenosová funkce S . S' znamená derivace funkce S .

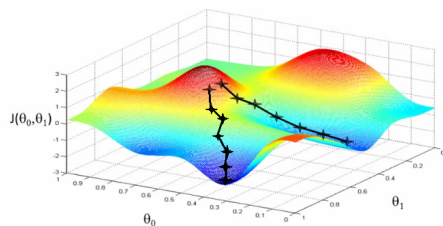
$$\nabla_{\Theta} C_l = \nabla_a C_l \odot S'(z_l)$$

Poté gradient vah:

$$\nabla_w C_l = \nabla_{\Theta} C_l x_{l-1}^T$$

Před přechodem do další vrstvy musíme přepočítat gradient vůči aktivacím:

$$\nabla_a C_l = w_{l-1}^T (S'(z_l) \odot \nabla_a C_{l+1})$$

Na obrázku vlevo můžete vidět vizualizaci klesání výstupu funkce pomocí výpočtu gradientu. V tomto případě má funkce jenom 2 vstupy a tak se dá výstup cost funkce vykreslit jako 3D plocha. Neuronové sítě mají vstupů mnohem víc, jedná se tak třeba o nějaký desetitisíc dimenzionální prostor, takže by cost funkce neuronové sítě vykreslit ne-

šla.

Když trénujeme síť pomocí aplikování gradientů, funkčnost sítě se zvyšuje a postupně se dostáváme k lokálnímu minimu výstupu nákladové funkce. Lokální minimum ale stále nemusí být ta nejefektivnější kombinace nastavení. Nejvíc kvalitní nastavení by udávalo globální minimum cost funkce. Bohužel ale neexistuje způsob, jak toto globální minimum najít. V trénovacích algoritmech se tak na konci trénování setkáváme s náhodným vyresetováním vah a prahů za účelem hledání nového lokálního minima z jiné pozice.

Popsal jsem především fungování vícevrstvého perceptronu, ale je nutno podotknout, že existuje mnoho různých typů a podob neuronových sítí, které budou fungovat do určité míry jinak. Tento model je jeden z těch základních, ale zároveň už má sám o sobě mnoho různých využití.

Využití umělých neuronových sítí

Neuronové sítě mají mnoho aplikací. Používají se pro rozpoznávání a komprese obrazu a zvuku, rozpoznávání vzorů a sekvencí, strojový překlad, rozpoznávání spamů, virů a mnoho dalších věcí. V lékařství slouží k diagnostikám, byly použity k diagnóze několika druhů rakoviny a genetických vad. Ve finančnictví se používají pro automatické obchodování na burze. Také byly široce zaměstnány v kybernetice, kde rozpoznávají škodlivé aktivity od těch legitimních.

1.2.4 Evoluční algoritmy

Genetický algoritmus je postup, který se snaží nalézt řešení složitých problémů, pro které neexistuje použitelný exaktní algoritmus, pomocí použití principů evoluční biologie. Pro ‘šlechtění’ dané úlohy se používají techniky napodobující evoluční procesy. Jedná se o dědičnost, mutace, přirozený výběr a křížení. Princip spočívá v postupné tvorbě generací různých řešení daného problému. Při řešení se uchovává populace, jejíž každý jedinec představuje jedno řešení problému. Při správné funkčnosti algoritmu se řešení zlepšují během průběhu evoluce. Typicky se první populace skládá z naprosto náhodných členů. Při přechodu do další generace je pro každého člena spočtena tzv. fitness funkce vyjadřující biologickou zdatnost, neboli cenu jedince z hlediska evoluce. Jedná se tedy o druh zpětnovazebního učení, kde zpětnou vazbu představuje tato fitness funkce. Pomocí tohoto hodnocení kvality jsou náhodně vybráni zdatnější jedinci, kteří jsou modifikováni pomocí mutací a křížení. Vzniká tak nová populace. Tento postup se může opakovat na dobu neurčitou, čímž se kvalita řešení problému zvedá. Algoritmus se typicky zastaví, až když je kvalita populace dostačující, nebo po předem dané době.

Pro jedince se používá označení fenotyp a pro jeho reprezentaci se používá termín genotyp, genom nebo chromozom. Chromozom se skládá z jednotlivých genů, které jsou uspořádány v určitém pořadí. Nabývá různých hodnot, kterým se říká alely. Hodnoty mohou reprezentovat způsob, jakým jedinec řeší problém. Typicky jde o nějaké parametry řešení úlohy.

Příkladovým použitím může být třeba program, co se sám snaží naučit hru Flappy bird. Ve hře se ovládá pták, který má za úkol proletět přes překážky. Kliknutím pták vyskočí. Pomocí evolučního algoritmu by se dal vytvořit program simulující evoluci ptáků s vlastní ‘inteligencí’. Chromozom každého jedince by mohl obsahovat informace o tom, v jakých vzdálenostech od překážek má skákat. První generace ptáků by měla tyto hodnoty nastat-

veny náhodně, a genetický algoritmus by hodnotil jejich schopnost podle toho, jak daleko se jim podařilo doletět. Potom by se vždy zdatnější ptáci vyfiltrovali a vykřížili a přešlo by se do další generace. Po pár generacích by byl umělý pták zdatnější, než normální hráč.

1.3 Využití

Strojové učení má mnoho různých využití. Pokusím se popsat, jaké jsou hlavní příklady použití v dnešním světě, ale taky, jaké použití se rozšíří v budoucnosti.

Strojové učení je v největším rozsahu využíváno v systémech technologických gigantů. Pomocí vašeho dosavadního chování při konzumaci obsahu na internetových sítích dokážou **doporučovací algoritmy** odhadnout obsah, který by vás dokázal zaujmout na co nejdelší dobu. Toto je pro podnikání většiny gigantů více než relevantní, protože jejich zisk pohání především zobrazení cílených reklam přímo pro vás. Při používání sociálních sítí jejich systémy budují detailní profil vaší osoby, který pak dokáže odhadovat každý aspekt vašeho chování, za účelem zobrazení obsahu, který na síti udrží co nejdéle. Je znepokojivé, že osobní informace o vás, předně s detailní mapou vaší psychiky, je v rukou korporací. Jedná se tak o velmi kontroverzní použití této technologie.

Akciový trh už dávno není o otevíracím zvonku a bílých američanech řvoucích po sobě v oblecích s kapsami plných peněz. Rychlost byla při obchodu vždy klíčová, a tak i ve finančnictví počítač docela rychle nahradil člověka. Ulice Wall Street dávno není plná lidí, co obchodují jménem firm. Nahradili je systémy vysokofrekvenčního **algoritmického obchodování**. Je šilené pomyslet na to, že v podstatě celý západní burzovní trh stojí na sadě počítačů, které vykonávají tisíce obchodů za sekundu za účelem zvýšení svého vlastního portfolia.

Strojové učení je zakomponováno do systémů **počítačového vidění**. Tyto technologie pak dokážou z obrázků nebo videí extrahovat smysluplné informace za pomoci konvolučních neuronových sítí. Počítačové vidění je aplikováno třeba v sociálních sítích, kde může automaticky označovat lidi na fotkách. Samoříditelné auta již nacházejí svou cestu na trh, a tak bude počítačové vidění stále více důležité i pro tyto účely. Své využití si našlo i ve zdravotnictví, kde může automaticky analyzovat výsledky rentgenů. K počítačovému vidění má blízko **rozpoznávání hlasu**. V mobilních zařízeních bylo začleněno rozpoznávání hlasů do jejich systémů. Většinou se všechna zachycená slova rozpoznávají například na serverech Googlu, protože mobilní zařízení nemají požadovaný hardware na práci s neuronovými sítěmi. Znepokojeně se tak opět dostáváme k otázce soukromí.

Také můžeme kombinací mnoha algoritmů imitovat lidskou schopnost konverzovat. V zákaznických servisech se tak stále častěji můžeme setkat s

robotem (chatbot) namísto člověka. Virtuální hlasoví asistenti, které si lidi pořizují domů, tohoto také využívají.

Na **strojovém překladu** se dneska podílejí především komplexní algoritmy strojového učení. Programy se detailně učí jazyky a vznikají tak skoro perfektní překladatelé. Překladač Google nebo dokonce překladače vyvinuté na pražském Matfyzu dokáží pomocí složitých neuronových sítí perfektně přeložit většinu vět z angličtiny do češtiny a naopak.

1.4 Rizika a výzvy umělé inteligence

Technologická singularita je hypotetický zlomový bod technologického vývoje, v němž schopnosti umělé inteligence překonají schopnosti lidstva. Typickým scénářem technologické singularity je postavení počítače, který je schopen zkonstruovat dokonalejší počítač, aniž by si to lidstvo přálo. Výsledkem několika iterací tohoto procesu (rekurzivní sebevylepšení) by mohla být mocná umělá superinteligence, která by kvalitativně překonala veškerou lidskou inteligenci. Přestože toto téma přitahuje pozornost veřejnosti, většina výzkumníků tímto problému není znepokojena, protože se nezdá, že by takový typ inteligence měl být teď nebo v blízké době možný vyvinout.

Další výzvou je **odpovědnost**. Když umělá mysl spáchá nějaký zločin, kdo za to ponese zodpovědnost? Samořízené auto může taky zavinit dopravní nehodu, i když je to mnohem méně pravděpodobné, než u lidského řidiče. Bude za nehodu zodpovědný řidič auta, to auto jako takové, nebo jeho výrobce? Probíhají diskuze, zda bychom měli prosazovat plně autonomní vozidla, nebo omezit výrobu pouze na semiautonomní vozidla. Semiautonomní vozidla zajišťují bezpečnost tvořenou řidičem, tím pádem přenáší odpovědnost na řidiče. Každá nová technologie vznesle nějaké etické obavy. Toto jsou typy diskuzí, které probíhají a budou ještě častější při dalších průlomových objevech.

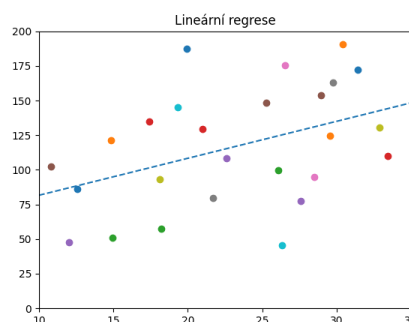
Závažným problémem je také **soukromí**. Strojové učení potřebuje data, aby se mělo z čeho učit. Často jsou používány osobní data zákazníků, kteří k tomu vůbec nesvolili. Například v EU byla v roce 2016 zavedena směrnice GDPR, která by takovému nesvolenému užití osobních údajů měla zabránit.

2 | Praktická část

V rámci praktické části jsem se rozhodl naprogramovat dvě ukázky základních problémů strojového učení pod dohledem: regrese a klasifikace.

2.1 Demonstrace lineární regrese

Pro ukázkou regrese jsem vytvořil program vizualizující lineární regresi. V tomto programu můžete klikáním přidávat datové body. Pomocí lineární regrese vždy vypočítá parametry přímky, která proloží všechny body z grafu. Tato přímka je pak vykreslena čárkovaně. Pro implementaci jsem použil jazyk Python, protože je jednoduchý a má výbornou knihovnu matplotlib, která dělá vykreslování grafů záležitostí jednoho řádku.

2.2 Rozpoznávání číslic

Dále jsem naprogramoval klasifikační program číslic. Ve svém nitru používá základní formu umělé neuronové sítě, vícevrstvý perceptron. Chtěl jsem se naučit, jak fungují neuronové sítě, a tak jsem se rozhodl si ji naprogramovat sám. Rozpoznávání číslic jsem si zvolil, protože je to takový základní úkon v oblasti neuronových sítí. Díky tomu jsou na internetu volné datové sady označovaných číslic. Já jsem si vybral volně dostupnou databázi MNIST od Národního institutu standardů a technologie USA, která obsahuje 60 000 trénovacích obrázků a 10 000 testovacích obrázků v rozlišení 28 na 28 pixelů. Každý obrázek má k sobě informaci, o jakou číslici se doopravdy jedná. Přemýšlel jsem, zda to udělat v Pythonu, nebo v C++ a nakonec jsem se rozhodl pro jazyk C++, a to kvůli rychlosti, přesnosti a uzpůsobitelnosti k objektově orientovanému programování.

Myšlenka fungování neuronové sítě je celkem komplexní na pochopení. Pochopit to nebyla zrovna záležitost několika minut. Učil jsem se podle videí Granta Sandersona (3Blue1Brown) a každé video jsem si musel pustit několikrát znova, abych ten koncept nějak dostal do hlavy. Chtěl jsem, aby to fungovalo rychle, snažil jsem se každou část algoritmu zpracovávat pomocí lineární algebry. Například násobení matic a vektorů je mnohem rychlejší, než rekurzivní operace s každým neuronem, díky tomu, že jsou na to procesory i násobící algoritmy skvěle optimalizované. Na lineární algebru jsem si vybral knihovnu Eigen, která má typy pro vektory a matice a podporuje všechny operace. Přišla mi jako nejjednodušší knihovna na lineární algebru, její nevýhoda však je, že nepodporuje akceleraci výpočtů pomocí grafické karty. S matematickou interpretací trénovacího algoritmu za pomoci operací lineární algebry mi pomohl kamarád.

2.2.1 Implementace

Uspořádání programu jsem navrhl tak, že jsem vytvořil univerzální třídu neurové sítě, která obsahuje seznam vrstev neuronů. Každá vrstva je struktura obsahující vektor aktivací neuronů této vrstvy, vektor prahů neuronů této vrstvy a matici vah spojnic, kde n -tý řádek udává váhy spojnic k n -tému neuronu předchozí vrstvy. Dále pomocný obsahuje vektor a matici sloužící k ukládání sumy výsledků vah a prahů za každou trénovací dávku.

Jako první jsem udělal funkci `add_layer(int size)`. Tato inicializační funkce slouží k přidání vrstvy o `size` neuronech. Díky tomu je moje třída neuronové sítě dynamická. Můžu si jednoduše změnit podobu celé neuronové sítě. V souboru `main.cpp` přidávám první vrstvu o 784 neuronech, protože mám data s tolika pixely. Skryté vrstvy používám dvě o velikostech 16 a 16. Výstupní vrstva má 10 neuronů, protože rozpoznávám 10 různých číslic (0-9). Poté jsem vytvořil funkci `calculate`, která vypočítá aktivace neuronů po celé síti. Pro každou vrstvu se vynásobí matice vah spojnic předchozí vrstvy s vektorem aktivací předchozí vrstvy a přičte se k tomu vektor prahů. Na to je aplikovaná lineární usměrňovací jednotka (ReLU).

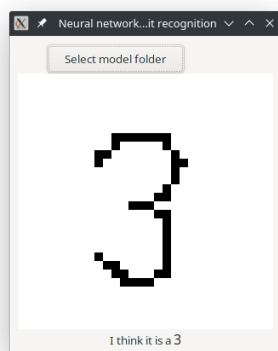
Nejsložitější bylo vymyslet funkci `train_on`. Tato funkce vezme parametr `desired_outcome`, což je vektor žádoucích aktivací poslední vrstvy a na základě tohoto vektoru pomocí derivací a algoritmu zpětné propagace vypočítá gradient vah a gradient prahů. Gradienty jsou matice a vektor hodnot, které bychom na základě výsledků nynější trénovací iterace měli přičíst k matici vah a k vektoru prahů. Jsou vypočítány tak, aby minimalizovali hodnotu výstupu `cost` funkce, tím pádem zvýšili přesnost sítě. Tento gradient ale přímo ve funkci nepřičítám, protože by to způsobovalo velké oscilace napříč trénovacími kousky, čímž by trénování fungovalo velmi nestabilně. Většinou se to řeší tak, že se aplikuje průměr těchto gradientů napříč x trénovacími kousky. Trénování tak funguje dávkově. V mojí funkci se gradienty přičítají k pomocnému dávkovému vektoru a matici. Funkci `apply_training_batch` pak můžu

zavolat, až v řídicím kódu natrénuji pár vzorků a ona pak vypočítá průměry gradientů a aplikuje je na síť.

Trénování ovládám tak, že vždy do aktivací vstupní vrstvy zapíšu hodnoty pixelů z obrázku z trénovacího datasetu, závolám funkci *calculate*, následně *train_on* a po 20ti takovýchto obrázcích dám aplikovat dávku. Tímto způsobem projedu celý trénovací dataset a pak otestuji funkčnost sítě na testovacím datasetu. Pokud je rekordní, uložím si nynější hodnoty bokem. Poté vyresetuju váhy a prahy, náhodně je nastavím a celou trénovací operaci provádím znova. Program takto iteruje a zkouší to znova a znova na nových náhodných začátcích, dokud ho uživatel nezastaví. Toto náhodné resetování provádím, protože během té jedné trénovací iterace program najde nějaké lokální minimum cost funkce, ale toto lokální minimum většinou není globální, a tak je nutné začít znova na jiném místě a hledat nové lokální minimum s vírou v to, že bude menší, než ty předchozí. Až uživatel trénování zastaví, uloží nejlepší uložený model do souborů.

2.2.2 Výsledky

S touto neuronovou sítí se mi povedlo dosáhnout 95% úspěšnosti. Tato úspěšnost by teoreticky šla ještě maximalizovat měněním podoby sítě, tedy změnou velikostí a počtu skrytých vrstev. Bohužel čím rozsáhlejší síť udělám, tím je trénování pomalejší. Nepodařilo se mi implementovat jednoduchý způsob, jak to počítat na GPU. To by trénování značně urychlilo. Kdybych tomu věnoval ještě nějaký čas, asi by se mi podařilo problémy s GPU vyřešit. Dále si jde hrát s parametrem míry učení a taky by šla změnit použitá přenosová funkce.

Na demonstraci funkčnosti jsem ještě zpětně doprogramoval GUI, kde můžete kreslit na plátno a neuronová síť odhaduje číslici, kterou kreslíte. Pro vytvoření grafického prostředí jsem použil knihovnu GTK. Při používání se někdy zdá, že neuronová síť nefunguje úplně dobře. To je hlavně tím, že byla natrénována na jinak vypadající obrázky s měkkými okraji pixelů. Síť pak může působit zmateně, když do ní dávám tyto tvrdě nakreslené obrázky.

3 | Závěr

Strojové učení značně ovlivnilo náš svět. Díky němu se výrazně navýšilo množství úloh, které můžeme řešit pomocí počítačů. V některých oborech pomáhali systémy strojového učení tak efektivně a výhodně, že zcela nahradily práci lidí. Osobně si myslím, že strojové učení a obecně umělá inteligence jsou jedny z oborů budoucnosti. Bude potřeba víc a víc lidí vyvíjejících projekty s umělou inteligencí. Moje teorie je, že i většina programování co se vykonává dnes, typický databázový software pro firmy, kde je potřeba jenom zakomponovat nějakou jednoduchou byznys logiku, bude jednoho dne vykonávat umělá inteligence. Programátoři se tak přeorientují především na programování umělé inteligence. Otázka je, jestliže umělá inteligence a roboti nahradí práci tolika lidem, co budou pak ti lidé dělat? Někdo by namítl, že se jednoduše přeorientuje víc lidí na programování přímo té umělé inteligence. Já si právě myslím, že tak velká poptávka po lidech úplně nebude. Možná bude nutné trochu změnit způsob, jakým naše společnost a ekonomika funguje. To už je ale spíš otázka pro sociology.

4 | Seznam použité literatury

1. Bishop, C. M. (2006), Pattern Recognition and Machine Learning, Springer, ISBN 978-0-387-31073-2
2. Mitchell, M.: An Introduction to Genetic Algorithms. Cambridge, MA: MIT Press 1996

5 | Seznam odkazů

1. Grant Sanderson - Neuronové sítě: youtu.be/aircAruvnKk
2. What is machine learning? ibm.com/cloud/learn/machine-learning
3. What is Clustering?
developers.google.com/machine-learning/clustering/overview
4. Regression analysis
https://en.wikipedia.org/wiki/Regression_analysis
5. Linear regression
https://en.wikipedia.org/wiki/Linear_regression
6. K-nearest neighbors algorithm:
en.wikipedia.org/wiki/K-nearest_neighbors_algorithm
7. Artificial neural network en.wikipedia.org/wiki/Artificial_neural_network
8. Multilayer perceptron https://en.wikipedia.org/wiki/Multilayer_perceptron
9. Activation function en.wikipedia.org/wiki/Activation_function
10. Gradient: [cs.wikipedia.org/wiki/Gradient_\(matematika\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Gradient_(matematika))
11. Technologická singularita:
cs.wikipedia.org/wiki/Technologick%C3%A1_singularita

6 | Seznam obrázků

1. Example of simple linear regression, which has one independent variable https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Linear_regression.svg
2. Example of k-NN classification By Antti Ajanki AnAj - Own work, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2170282>
3. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Colored_neural_network.svg Glosser.ca, CC BY-SA 3.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>>, via Wikimedia Commons
4. Figure 3: Gradient Descent 3D diagram. Source: Coursera — Andrew Ng

7 | Seznam příloh

1. Klasifikační program číslic: github.com/kukosek/neural-network-cpp
2. Demo lineární regrese: github.com/kukosek/rocnikovka